

ЕМОЦИОНАЛНОТО И РАЦИОНАЛНОТО В УЧЕБНОВЪЗПИТАТЕЛНИЯ ПРОЦЕС ПО МУЗИКА

Нина Начева



Когато разглеждаме проблемите, свързани с учебния предмет музика в системата на общообразователното училище, вземаме под внимание две съществени страни от педагогическата практика:

– обучението е педагогически процес за усвояване на знания, умения и навици, с приоритет на рационалното начало,

– музиката е изкуство и има определено емоционален характер.

Съобразявайки се с тези особености на музикалното възпитание проблемът за връзката и синхрона между емоционалното и рационалното в урока ще бъде винаги актуален.

Емоционалното определяме като чувство, душевно преживяване, възбуда. Според психологията понятията чувства и емоции се разграничават. Емоциите са по-елементарни, краткотрайни преживявания, докато чувствата са

свързани с потребностите, възникнали в процеса на историческото развитие, с обществения начин на живот. Терминът рационално означава разумно, целенасочено действие. По същество е противоположен и контрастиращ на първото понятие, но те не са взаимноизключващи се, защото рационалното поражда емоционалното, а емоционалното е следствие, резонанс на рационалното.

Убеждението, че за музиката е съществено единствено емоционалното преживяване, а за науката интелектуалното, е погрешно. Нима е възможно да се проникне в същността на музикалното произведение без да вникнем в спецификата на музикалната изразност, епохата, творческия почерк на композитора, в идеята на музикално-художествения образ? Докосвайки се до музикалния образ ние не само чувстваме или преживяваме едно или друго настроение, но и диференцирано възприемаме музикалния материал, анализираме, извършваме подбор и оценка – следователно мислим. Съвременната психология доказ-

ва, че не е възможна никаква емоционална реакция без участието на интелекта. Непосредствената наслада от музиката е само една-та страна при нейното възприемане, която не може да даде пълна представа за произведението изцяло. При художественото възприятие наред с емоциите се включват и мисловни процеси, изразени в размисъл и оценка на закономерностите в музиката. Това ясно доказва единството и връзката между емоционалното и рационалното, без което е невъзможно осъществяването на познавателния процес при обучението.

За по-голяма конкретност при разглеждането на проблема ще приемем, че рационалните моменти са тези, при които обучаваните получават информация, познания и ориентация в музикалното изкуство. Това са дейностите с които осъществяваме образователната насоченост в обучението. Емоционалните моменти се отнасят до естетико-художественото въздействие на музикалния образ, което довежда до идеята, предизвикваща в една или друга степен съпреживяване.

За да установим какво е съотношението между двата фактора в урока по музика ще изясним кои са емоционалните моменти в урочния процес, кои са рационалните и тяхното място в трите основни дейности?

Музиката е изкуство, което изразява мисли и чувства чрез ин-

тонационни и метроритмични художествени образи. Основният градивен материал – тоновете – са абстрактни по същество изразни средства. Тяхното възприемане не е свързано с материалната сфера, а се осъществява по пътя на емоционалното внушение и съпреживяване. За това музиката е най-абстрактното изкуство, имащо идейно-емоционална природа. За достигане до емоционалната същност на художествения образ е необходимо да подходим научно и рационално при овладяване особеностите и спецификата на музиката.

Емоционалното при изпълнението на музиката (пеене и свирене) се проявява в артистичността на изпълнителя – лицезрета, мимиките, двигателните реакции и външния маниер, подплатени от интелекта. Самото художествено интерпретиране е проявление на активна емоционалност. Спонтанното и интуитивно фразиране, търсенето на динамичните щрихови нюанси, внушени от художествения образ, са критерии за емоционална отзивчивост. Съзнателните или интуитивните темпови отклонения при изпълнение, свързани с промяна в настроението, характера и динамиката, са гаранция за присъствие на емоционална активност.

При възприемането на музика много от споменатите по-горе показатели за емоционалност са валидни. В степента на съсредоточеност най-явно се чувствува емо-

ционалната реакция на слушателя. Важен критерий за емоционалната отзивчивост на възприемащите е и спонтанната двигателна реакция, изразена с танцово движение или непринуден жест, идващ като реакция от слушаната музика. Възможността словесно да бъде изразена естетическа наслада от музикалното произведение е също момент, свидетелстващ за присъствието на съответно чувство, внушено от художествения образ.

Третата дейност – творческата, съчиняването на музика – е невъзможна без присъствието на конкретни емоции, предизвикани от въображението и фантазията на детето. Особено важен емоционален момент в случая е чувството на удовлетвореност и радост, породени от творческия процес.

По силата на това, че музиката пресъздава мисли, чувства и преживявания чрез абстрактни изразни средства, гаранция за нейното непосредствено възприятие е емоцията и емоционалната отзивчивост. Тя зависи от много предпоставки:

- типа нервна дейност,
- ролята на миналия опит,
- степента на ориентация в музикалните явления т. е. нивото на музикална култура,
- интересите и мотивацията на обучаваните,
- предварителната психологическа нагласа,
- сложността на художествения образ,

– наблюдателността на индивида.

Учителят е съществен фактор за високата ефективност на урока. Качествата му като изпълнител, способността да се изразява словесно, видимо да преживява казаното или изпълняваното, умението да подбира информация във връзка с методическата единица и начина на нейното поднасяне са от решаващо значение за създаването на подходяща емоционална атмосфера. Незначими, обикновени факти, предложени на учениците в подходящ момент, поднесени в целесъобразна форма, често стават причина за ярки емоционални преживявания. От решаващо значение е общопедагогическата и професионална подготовка на учителя.

Знанията се определят като водещи в съдържанието на обучението и образованието. В учебно-възпитателния процес по музика необходимата информация, която получават учениците, е от сферата на елементарната теория (нотната грамотност), осмисляне на музикалноизразните средства, музикалните форми и формообразуващите принципи, жанрове и стилове. Към това изискване ще отнесем и знанията за вокално-певческите навици, за тематизма и сюжетната насоченост на музикалното произведение, за изразителността и изобразителността на художествения образ. Изясняването същността им не касае пробле-

ма. Степента на тяхното осмисляне е от значение при идейно-естетическия анализ и тълкуването на художествения образ. В изпълнителската дейност рационалното е свързано със солфежирането, минаващо през вокално-певческата култура. Пеенето е сложен условно-рефлекторен процес, в който участвуват много звена: гласовите връзки, дихателната система, артикулационния апарат, заедно със съответните възбудни огнища в кората на главния мозък. Тази сложна дейност се ръководи от слуховия анализатор. Пеенето по ноти изисква активна мисловна дейност, която съдейства за умствено-интелектуалното развитие на учениците. Солфежирането е в тясна връзка с проблема за нотното огромяване, с използването на абстрактните музикални символи – нотите.

Изграждането на вокално-певческите и хорови навици е също рационален момент в изпълнителската дейност. Правилната певческа стойка, дишането, вокализирането, постигането на ясна дикция, строй и ансамбъл са изисквания, които са свързани със самоконтрол от страна на учениците. За превръщането им в навици е необходимо съзнателно и волево усъвършенстване и автоматизиране на усвоените умения. Вокално-певческите навици се формират бавно и продължително.

За резултатното протичане на дейността възприемане на му-

зика са необходими музикален слух, музикална памет, образно-асоциативно мислене, въображение, както и знания в областта на история на музиката, музикалните форми, формообразуващите принципи, стила, жанра и музикално-изразните средства. Благодарение на тези познания се осъществява идейно-художественият и структурен анализ, който е неделим и задължителен при тази дейност. Ориентацията в ладовите особености на мелодията, в жанровата метроритмична структура на композицията се постига в резултат на активна мисловна дейност. Рационални моменти съществуват и при осмислянето, съпоставяне и оценката на художествените закономерности. Спецификата на музиката да изразява и отразява с абстрактни изразни средства създава условия за висока проблемност.

От трите музикални дейности в урока най-активна е съчиняването на музика и т. н. творчески импровизации. От съществено значение тук са музикално-слуховия опит и творческото въображение на обучаваните. Умението за практическо използване на музикално-изразните средства е критерий за степента на тяхното овладяване. Една от формите за импровизации е съчиняване на мелодия по зададен изразен елемент – ритъм, ритмична комбинация, жанров елемент, лад или зададена тема, в основата на което стои рационалното.

Постигането на връзка и синхрон между двата фактора довежда до микроструктурата на един комбиниран урок. Рационалното има интелектуален характер, а емоционалното – интуитивен. Винаги емоцията е свързана с мисленето, а мисленето с емоцията. Емоционалното е катализатор на рационалното, а рационалното е основа на всяка естетическа наслада. Синхронът между тях е съществено изискване на всеки урок, защото емоционалното е своеобразна мотивация за активността на учениците. Той е главен критерий за педагогическото майсторство на учителя и е предпоставка за интензификация на учебния процес. При повечето учебни предмети рационалният елемент е преобладаващ, начало и край на всяка задача, но по музикално възпитание нещата са обратно. Емоционалното е водещо и има приоритет.

В резултат на умело съчетание на тези два фактора в урока може да очакваме висока ефективност в няколко посоки:

1. Стимулиране мотивацията и активизиране на учениците.
2. Повишаване познавателната стойност на урока.
3. Постигане по-висока степен на възпитателно въздействие на учебното съдържание по музика.
4. Повишаване творческата активност на учениците.
5. Интензификация на естетическото възпитание.

В ежедневната практика често липсва или е подценявано значението на синхрона между емоционалното и рационалното. Настоящата научна позиция трябва да залегне в основата на педагогическата практика както на музикалните педагози, така и на всички учители в началния курс, които работят в областта на музикалното възпитание и обучение.

THE EMOTIVE AND THE RATIONAL IN THE EDUCATIVE PROCESS IN MUSIC

Nina Nacheva

The educative process integrates the scholarly-vocative nature of the curriculum its the methodological and pedagogical skills of the teacher. The following problem has been risen by the specific character of music as an art and its importance as a subject from the humanitarian and aesthetic cycle in the schools of general education.

The problem is treated in this article in its practical aspect, based upon scientific and theoretical considerations. The essence of the rational in the lesson in music is in the mastering of knowledge from the sphere of basic theory, musical forms, genres, aesthetics, history and development of ear from music. The emotional has to do with

the direct impact of the artistic image on the trainees' consciousness and intellect. The mutual penetration and synchronization of these two factors serve as a guarantee for high effectiveness in several directions: stimulating students' motivation and creative activity, increasing the lesson's cognitive value, achieving higher degree of educational effect of the curriculum, intensification of the aesthetic education.